

ALGEBRA 21.5.

21. tělesná rozšíření $T \subseteq S$

$S_T \dots S$ jako v.p. nad tělesem T .

Stupeň rozšíření $[S:T] = \dim S_T$.

$[\mathbb{C}:\mathbb{R}] = 2 \dots$ báze $1, i$.

$[S:S] = 1 \dots$ báze 1 .

$[\mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3}):\mathbb{Q}] = 4 \dots$ báze $1, \sqrt{2}, \sqrt{3}, \sqrt{6}$.

• $\xi_3 = e^{2\pi i/3}$ $x^3 - 1$. $[\mathbb{Q}(\xi_3):\mathbb{Q}] = 2!$
 $\xi_3^3 = 1$ $\mathbb{Q}(\xi_3)$ má $1, \xi_3, \xi_3^2$ jako gener. mož.

$$x^3 - 1 = (x-1)(x^2 + x + 1)$$

a platí $\xi_3^2 = -\xi_3 - 1$. báze je $1, \xi_3$.

Je lin. nez., protože $a \cdot 1 + b \cdot \xi_3 \neq 0$.

• $v \in \mathbb{C}$ transcendent. (nepř. e, π) $\Rightarrow [\mathbb{Q}(v):\mathbb{Q}] = \infty$ (spočítají)
 nebo lin. nezáv. un. je nepř.
 $1, v, v^2, \dots$

• $[\mathbb{R}:\mathbb{Q}]$ je nespočetný.

Prvokruh. R okruh s 1.

$\dots$ nejmenší podokruh obsahující 1.

$\varphi: \mathbb{Z} \rightarrow R$ hom.

$$n \mapsto n \cdot 1 = 1 + \dots + 1$$

$\text{Im } \varphi = \text{prvokruh}$. $\text{Ker } \varphi =$ největší ideál v $\mathbb{Z} = \mathbb{Z}$
 $\mathbb{Z} \geq 0$.

1. v-0 izom. : $\mathbb{Z}/\text{ker } \varphi \cong \text{Im } \varphi = \text{prvokr.}$ [$\mathbb{Z} \neq 1$, protože $1 \neq 0$]
 $\cong \mathbb{Z}_r, \mathbb{Z}_{\dots} (r=0)$

Prvotěleso. T těleso $\Rightarrow$ prvok $\mathbb{Z}, \mathbb{Z}_n \subseteq T$.

• $\mathbb{Z}_n, n \geq 2 \Rightarrow n = \text{charistika } T$
Dř. jme, že $\text{char } T = \text{prvočíslo } p$.

$\Rightarrow \mathbb{Z}_p$ těleso $\cong$ prvokuhl.

Prvotěleso $P =$ nejmenší podtěleso v T .

$\Rightarrow$ tedy je $\boxed{P \cong \mathbb{Z}_p}$ prvotěleso.

• prvok $\mathbb{Z}$ (čili $\text{char} = 0$). $P \supseteq \mathbb{Z}$

P těleso $\Rightarrow a b^{-1} \in P, a, b \in \mathbb{Z}, b \neq 0$.

$\Rightarrow \mathbb{Q} \subseteq P$

Prvotěleso je nejv. $\Rightarrow \boxed{P \cong \mathbb{Q}}$

• T je rozšíření svého prvot. P .

T.21.1 Počet prvků konečného tělesa je mocnina prvočíslo.

Dř. T kon. těleso, P prvot. $P \cong \mathbb{Z}_p$.

Tedy v. p. T_P je izom. v. p. $(\mathbb{Z}_p)^\mathbb{Z}$, kde $\mathbb{Z} = [T: P]$.

Ale $|\mathbb{Z}_p^\mathbb{Z}| = p^\mathbb{Z} = |T|$. $\ddot{\smile}$

---

22. ALGEBRA-PRVKY, ROZŠÍŘENÍ KON. STUPNĚ

22.1 Minim. polynom

Def. $T \subseteq S$ rozšíření těles, $\alpha \in S$.

α je algebraický nad T , pokud $\exists 0 \neq f \in T[x]; f(\alpha) = 0$.

jinak je α transcendentní nad T .

• Zřejmě soběčinnýje algebr. nad $\mathbb{Q}$.

• Např. $\forall \alpha \in S$ je alg. nad S : α je kořen $f = x - \alpha \in S[x]$

Def. $T \subseteq S$ rozš. těl., $\alpha \in S$ algebr. nad T .

Minimální polynom prvku α nad tělesem T je
irreducibilní monický polynom $m_{\alpha, T} \in T[x]$, kt. má
kořen α .

$m_{\alpha, T} \in T[x]$ irred., mon., α je kořen.

T. 22.1 (vlastnosti min. pol.)

- 1) $m_{\alpha, T}$ existuje a je jednosm. mčej
- 2) α je kořen $f \in T[x] \Leftrightarrow m_{\alpha, T} \mid f$.

Dř. $I = \{ f \in T[x] \mid f(\alpha) = 0 \}$ je ideál v $T[x]$.

$T[x]$ OHI (obor hlavních ideálů) $\Rightarrow I$ je hlavní.

Bud' $m \in T[x]$ + 2. $I = m T[x]$.
 moničj

Tedy: $f(\alpha) = 0 \Leftrightarrow f \in I = m T[x] \Leftrightarrow m \mid f$.

- $m = m_{\alpha, T}$ moničj $\checkmark$ • $m(\alpha) = 0 \checkmark$
- Kdyby $m = fg$ nebyl irred., pak $f(\alpha) \cdot g(\alpha) = 0 \Rightarrow f(\alpha) = 0$ nebo $g(\alpha) = 0$.
 $\Rightarrow m \mid f$ nebo $m \mid g$, spor.
- m tedy irred. $\checkmark$

- jednosm. $\tilde{m} \in T[x]$ irred., mon., $\tilde{m}(\alpha)$.
 $\Rightarrow m \mid \tilde{m}$. Ale $\tilde{m}$ irred. $\Rightarrow m \parallel \tilde{m}$, dle $m = c \tilde{m}$
 $\exists c \in T^*$
- Ale $m, \tilde{m}$ moničj $\Rightarrow c = 1$ a $m = \tilde{m}$. $\square$

Př. $m_{1, \mathbb{Q}} = x-1$.

$m_{i, \mathbb{Q}} = x^2+1$

$m_{\sqrt[3]{2}, \mathbb{Q}} = x^3-2$ ... irreduc. d'le Eiristeinovi.

• $m_{\xi_3, \mathbb{Q}} = x^2+x+1$ (uemi to x^3-1)

T. 22.2 (struktura jednoduchých rō. Bud' $T \subseteq S$ kom. těles, $\alpha \in S$.

Pak $T(\alpha) = T[\alpha] \Leftrightarrow \alpha$ je alg. nad T .

Dř. $T(\alpha) = \{ f(\alpha) \mid f \in T[x] \}$

($\Leftrightarrow$) hom. obzobn $\varphi: T[x] \rightarrow T(\alpha)$
 $f \mapsto f(\alpha)$

$\text{Im } \varphi = T(\alpha)$, $\text{Ker } \varphi = \{ f \mid f(\alpha) = 0 \} = m_{\alpha, T} T[x]$.

Víme: $m = m_{\alpha, T}$ je irred., tedy $m T[x]$ je mex.

1. v. o isom.
 $T(\alpha) \cong T[x] / m T[x]$
 faktor podle mex. id.
 $\Rightarrow T(\alpha)$ je těleso

$T[\alpha]$ těleso $\Rightarrow$ nejmen. těleso $\Rightarrow T[\alpha] = T(\alpha)$ ✓

[také jde o existence inverzů v $T[\alpha]$ přímo z Be's.
- viz skriptk]

$\Rightarrow$ α transc. Pro spor at' $T[\alpha] = T(\alpha)$.

Tedy $\exists f(\alpha) \in T[\alpha] + \mathbb{Z}$. $f(\alpha) = \alpha^{-1}$.

Ale pak α je línou pol. $x \cdot f - 1$, spor.

T. 22.3 (stupně jednod. rozšíření). $T \subseteq S$ rozš., $\alpha \in S$ alg. nad T .

$$[T(\alpha) : T] = \deg m_{\alpha, T}$$

Dl. $n = \deg m_{\alpha, T}$. Dokažem, že $1, \alpha, \alpha^2, \dots, \alpha^{n-1}$ tvoří bázi.

v. p. $T(\alpha)_T$.

lin. nesolv. Kdyby $\sum_{i=0}^{n-1} t_i \alpha^i = 0$ pro nějaké $t_i \in T$,

pak $f = \sum t_i x^i$ mě α se línou $\Rightarrow m_{\alpha, T} \mid f$
 $\deg \uparrow = n$ $\deg \uparrow \leq n-1$

$\Rightarrow f=0$ a máme triv. lin. kombinaci.

Generování. $f(\alpha) \in T[\alpha] = T(\alpha)$, kde $f \in T[x]$.

At' $f = m_{\alpha, T} \cdot q + r$, $q, r \in T[x]$, $\deg r < \deg m_{\alpha, T} = n$.

$$\Rightarrow f(\alpha) = \underbrace{m_{\alpha, T}(\alpha)}_0 \cdot q(\alpha) + r(\alpha) = \sum_{i=0}^{n-1} r_i \alpha^i$$

$r = \sum_{i=0}^{n-1} r_i x^i$
 $r_i \in T$.

Tím jsem $f(\alpha)$ vyjádřil v $1, \alpha, \dots, \alpha^{n-1}$.

Př. • $[\mathbb{C} : \mathbb{R}] = [\mathbb{R}(i) : \mathbb{R}] = \deg m_{i, \mathbb{R}} = \deg x^2 + 1 = 2$.

• $[\mathbb{Q}(\sqrt[n]{p}) : \mathbb{Q}] = \deg m_{\sqrt[n]{p}, \mathbb{Q}} = \deg (x^n - p) = n$.

p prvoč., $n \in \mathbb{N}$

$\uparrow$
je irred. díky
Eisenst.

• $[\mathbb{Q}(e^{2\pi i/n}) : \mathbb{Q}] = \varphi(n)$ ... všechno tělo dl. (viz TC).

"cyklot. rozš.". Pro $n=p$ ... svedne', $m = x^{p-1} + x^{p-2} + \dots + x + 1$

Důl. 22.4 $T \subseteq S, \alpha \in S.$

α je alg. nad $T \Leftrightarrow [T(\alpha): T] < \infty.$

Důl. α transc. $\Rightarrow 1, \alpha, \alpha^2, \dots$ je lin. nezav. un.

$\Rightarrow [T(\alpha): T]$ není konečný

α alg. $\Rightarrow [T(\alpha): T] = \deg m_{\alpha, T} < \infty.$ (podle t. 22.3)

Př. (CV/zh.) Struktura kvadr. rozšíření (= rozš. stupně 2).

Pokud $T \subseteq S \subseteq \mathbb{C}$ a $[S: T] = 2$, pak $S = T[\sqrt{\alpha}]$
pro nějaké $\alpha \in T.$

22.2 Víceúrovňové rozšíření

$T \subseteq S \subseteq U.$

T. 22.5 (stupně úroveň rozš.) Bud' $T \subseteq S \subseteq U$ rozš. těles.

Pak $[U: T] = [U: S] \cdot [S: T].$

Důl. $A =$ báze v.p. S_T Doložíme, že $C = \{a \cdot b \mid a \in A, b \in B\}$
 $B =$ báze v.p. U_S je báze $U_T.$

Generování. $C \subseteq U$, tedy C generuje podprostor U_T

$u \in U, B$ báze $U_S \Rightarrow u = \sum_j s_j b_j, s_j \in S, b_j \in B.$

A báze $S_T \Rightarrow s_j = \sum_i t_{ij} a_i, t_{ij} \in T, a_i \in A.$

$\Rightarrow u = \sum_j \sum_i \underbrace{t_{ij}}_T \underbrace{(a_i b_j)}_C \Rightarrow u$ je vyjádření v C
s koef. z $T.$

lin. nez. viz skriptu.

Pak $[U: T] = |C| = |A| \cdot |B| = [S: T] \cdot [U: S]$

Úroveň víceúrovň. rozš. $[T(\alpha_1, \alpha_2): T] = [T(\alpha_1, \alpha_2): T(\alpha_1)] \cdot$

$[T(\alpha_1): T] = \deg m_{\alpha_1, T} \cdot [T(\alpha_1): T]$

$[T(\alpha_1, \alpha_2): T(\alpha_1)] = [(T(\alpha_1)(\alpha_2): T(\alpha_1))] = \deg m_{\alpha_2, T(\alpha_1)} \leq \deg m_{\alpha_2, T}$

Def. 226 $T \subseteq S$, $\alpha_1, \dots, \alpha_n \in S$ alg. nad T . Pak

$T(\alpha_1, \dots, \alpha_n)$ je normální těleso nad T .

Dk. viz výše + indukce.

Př. $K = \mathbb{Q}(\sqrt{2} + \sqrt{3}) \stackrel{?}{=} \mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3})$ má stupeň 4 nad $\mathbb{Q}$.

• $K \subseteq \mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3})$, protože $\sqrt{2} + \sqrt{3} \in \mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3})$.

• $\mathbb{Q} \subseteq \mathbb{Q}(\sqrt{2}) \subseteq \mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3}) = (\mathbb{Q}(\sqrt{2}))(\sqrt{3})$
↑
stupeň = $\deg_{\mathbb{Q}} \sqrt{2} = 2$ stupeň = $\deg_{\mathbb{Q}(\sqrt{2})} \sqrt{3} \stackrel{?}{=} 2$

• $[\mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3}) : \mathbb{Q}] =$

$$[\mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3}) : \mathbb{Q}(\sqrt{2})] \cdot [\mathbb{Q}(\sqrt{2}) : \mathbb{Q}]$$

$$= 2 \cdot 2 = 4.$$

bo $x^2 - 3$ je min. pol. pro $\sqrt{3}$ nad $\mathbb{Q}(\sqrt{2})$
je totiž ired., protože nemá kořen.
 $(a + b\sqrt{2})^2 - 3 \neq 0$.

• Tedy dk., že $K = \mathbb{Q}(\sqrt{2} + \sqrt{3}) = \mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3})$, takže $\sqrt{2}, \sqrt{3} \in K$.

$$(\sqrt{2} + \sqrt{3})^2 = 5 + 2\sqrt{6} \Rightarrow \sqrt{6} \in K$$

$$K \ni (\sqrt{2} + \sqrt{3} + \sqrt{6})^2 = 11 + 2\sqrt{2} \cdot \sqrt{3} + 2 \cdot \sqrt{2} \cdot \sqrt{6} + 2 \cdot \sqrt{3} \cdot \sqrt{6} = \\ = \underbrace{11 + 2\sqrt{6}}_{\in K} + \underbrace{4\sqrt{3} + 6\sqrt{2}}_{\in K}$$

$$\Rightarrow 3\sqrt{2} + 2\sqrt{3} \in K. \text{ Zároveň } \sqrt{2} + \sqrt{3} \in K \Rightarrow \sqrt{2}, \sqrt{3} \in K.$$

• Tedy $[\mathbb{Q}(\sqrt{2} + \sqrt{3}) : \mathbb{Q}] = 4$

$\Rightarrow$ min. pol. pro $\sqrt{2} + \sqrt{3} = \alpha$ nad $\mathbb{Q}$ má stupeň 4.

Spočítáme $(\sqrt{2} + \sqrt{3})^2$, $(\sqrt{2} + \sqrt{3})^4$ a vidíme, že $\alpha^4 - 10\alpha^2 + 1 = 0$

• $x^4 - 10x^2 + 1$ je pol. stupně 4, kt. má α za kořen.

min. pol. má stupeň 4 $\Rightarrow x^4 - 10x^2 + 1 = m_{\alpha, \mathbb{Q}}$
(speciálně je ired.)

Def. $T \subseteq S$ norm. těleso je algebraické, pokud $\forall \alpha \in S$ je alg. prvěk nad T .

T.22.7. Každé rozšíření kon. stupně je algebraické!

Dl. $u = [S:T]$. Bud' $\alpha \in S$.

α je alg. $(\Leftrightarrow) [T(\alpha):T] < \infty$.

$\parallel$

$$\frac{[S:T]}{[S:T(\alpha)]} \leq u$$

} tedy $[T(\alpha):T] \leq u$
 $\Rightarrow \alpha$ alg. nad T .

Opačné impl. neplatí! Ex. alg. roz. nekou. stupně
(nepř. alg. uzávení $\mathbb{Q}$)

V.22.8 $T \subseteq S$. Proby S , jest' jsou alg. nad T , trou' podteleso S .

Dl. $\alpha, \beta \in S$ alg. nad T . Ukaz: $\alpha + \beta, -\alpha, \alpha \cdot \beta, \alpha^{-1}$ jsou
alg. nad T .

$$T \subseteq T(\alpha + \beta) \subseteq T(\alpha, \beta)$$

$$\forall u, \text{ je } [T(\alpha, \beta):T] < \infty \Rightarrow [T(\alpha + \beta):T] < \infty$$

$$\Rightarrow \alpha + \beta \text{ je alg.}$$

Úplně stejně pro $-\alpha, \alpha \cdot \beta, \alpha^{-1}$.